

Вознюк О.В. Неперервна освіта як провідна тенденція сучасного світу // Андрагогічний вісник. – Випуск 1. – 2012. – С. 50-57.

Вознюк О.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ЯК ПРОВІДНА ТЕНДЕНЦІЯ СУЧАСНОГО СВІТУ

Розглядаються особливості актуалізації системи неперервної освіти за сучасних умов у контексті євроінтеграційних тенденцій. Наголошується на тому, що безперервна освіта є механізмом розширеного відтворення професійного і культурного потенціалу нації, умовою розвитку суспільного виробництва, прискорення соціально-економічного прогресу країн. Формулюються висновки щодо сутності безперервної освіти України у контексті її інтеграції в європейський освітній простір.

The peculiarities of actualization of the system of continuous education in the context of Eurointegration tendencies are discussed. It is marked that continuous education is the mechanism of the extended recreation of nation's professional and cultural potential, the condition of the development of social production, acceleration of socio-economic progress of the countries. The conclusions as for the essence of continuous education in Ukraine in the context of its integration in the European educational space are formulated.

Динамічний розвиток сучасної педагогічної науки характеризується пошуком фундаментальних підходів до побудови навчально-виховного процесу, що знаходить відображення в освітніх документах України, в яких зазначено, що метою освіти і виховання має бути професійно компетентний, ініціативний, творчий громадянин, наділений почуттям обов'язку і відповідальності перед суспільством, здатний швидко адаптуватися до сучасного світу, характерними рисами якого є підвищення ролі особистості, інтелектуалізація її діяльності у контексті динамічних змін техніки і технологій, неперервного зростання обсягів інформації. Інтенсифікація інформаційних потоків, як один із головних чинників входження глобалізованого світу в еру інформаційного суспільства, відображає освітню кризу та зумовлює поширення тенденції сучасної науки до експонентного зростання і поновлення знань.

Відтак, для України створення системи розвитку компетентного фахівця, спроможного навчатися впродовж життя, є необхідною умовою

досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. Нині сама доля України залежить від того, як ефективно будуть використані інтелектуальні, творчі можливості її народу, кожного громадянина. Тому підготовку вітчизняних фахівців можна віднести до стратегічних пріоритетів нашої країни на найближчі роки. Відтак, настає час усвідомлення того, що від рівня індивідуальної самореалізації кожної особистості залежить ріст і масштаби досягнень людства в галузі створення матеріальних і духовних цінностей.

Тому важливим є розвиток системи безперервної освіти, яка виражає філолофсько-педагогічну концепцію, відповідно до якої освіта розглядається як процес, що охоплює все життя людини. Тому важливим є актуалізація такого аспекту освітньої теорії і практики, який виражає її як безупинне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок наявної освітньої системи.

У педагогічній науці накопичено позитивний досвід підготовки висококваліфікованих спеціалістів з вищою освітою, що відображено у працях вітчизняних вчених Н.В. Абашкіної, А.І. Дьоміна, О.С. Дубинчук, В.А. Козакова, О.Г. Мороза, Н.Г. Ничкало, В.І. Паламарчука, В.С. Пікельної, Н.М. Розенберга, Н.О. Талалуєвої, О.І. Щербак, М.М. Поплавського, О.І. Скарня та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що вивчалися окремі аспекти підготовки спеціалістів у системі школа – ВНЗ: питання педагогіка професійної освіти (С.Я. Батишев, А.П. Беляєва, Р.С. Гуревич, М.І. Махмутов, Н.Г. Ничкало і ін.); основи наступності в системі професійної освіти (В.С. Ледньов, В.І. Бондар, О.М. Беляєв, С.У. Гончаренко, А.І. Дьомін, В.С. Заслуженюк, В.М. Мадзігон, Н.Г. Ничкало і ін.); структурування знань у змісті освіти (Л.Я. Зоріна, В.С. Ледньов, М.М. Скаткін, А.М. Сохор, П. Херст і ін.); професійна спрямованість навчання (Л.П. Вороніна, О.С. Дубинчук, І.Д. Зверев, Н.А. Лошкарьова, В.Н. Максимова, В.І. Паламарчук, Л.В. Савельєва, Н.В. Федорова, Л.Д. Хромова, М.Ф. Борисенко і ін.).

Відтак, актуальною залишається формування сучасного фахівця у системі безперервної освіти у контексті глобалізаційних та євроінтеграційних процесів. Тому **завданням статті** є формулюванні висновків щодо сутності безперервної освіти України у контексті її інтеграції в європейський освітній простір.

У теорії і практиці безперервної освіти особливо акцентується освіта дорослих за межами базової освіти як процес придбання і підвищення професійної кваліфікації, перепідготовки в процесі зміни професій, освіта в ході адаптації до мінливих соціальних умов, дозвільна освіта тощо. У сучасному суспільстві ідея безперервної освіти здобуває характер парадигми науково-педагогічне мислення. Так у Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI однією з освітніх стратегій України наголошується освіта впродовж життя. У світовій педагогіці поняття "безперервне освіта" виражається через такі терміни, як "триваюча освіта" (continuing education, continuous education), "довічне освіта" (life-long education), "довічне навчання"

(lifelong learning), "перманентна освіта" (permanent education, l'education permanente), "подальше освіта" (further education, Weiterbildung), "освіта дорослих" (adult education, l'education des adultes, Erwachsenenbildung) і ін.

До поняття безперервної освіти відноситься і "освіта, що відновлюється" (recurrent education), яка означає одержання освіти "вроздріб" протягом усього життя, відхід від практики тривалої освіти в навчальному закладі, відірваної від трудової діяльності, коли освіта чергується з іншими видами діяльності.

Як відзначає П.Г. Щедровицький, ідея "безперервної освіти" уже до кінця 60-х – початку 70-х років XX сторіччя стала основною ідеологічною й організаційно-практичною установкою в багатьох країнах світу. При цьому саме виникнення і розвиток ідеї "безперервної освіти" з'явилося антитезою існуючим освітнім програмам, а саме: а) "автономізації освіти" (переміщенню освіти тільки в "автономні" освітні установи) і б) підпорядкування освіти виробничим задачам, де здійснюється "спеціалізована" підготовка [8].

Можна сказати, що "концепція навчання упродовж усього життя у країнах Центральної Європи сформувалася під впливом факторів зовнішнього середовища на базі накопиченого досвіду розвитку систем освіти і є прикладом діалектичного переходу до якісно нового етапу розвитку систем освіти – неперервної освіти" [1, с. 4-5; 6].

Посилення значимості безперервної освіти обумовлено і загальною кризою системи освіти, характерною на порозі XXI століття для різних країн, а саме: 1) криза соціалізації, коли система освіти вже не забезпечує гармонічне входження людини в реальне соціальне життя; 2) наростання розриву між освітою і культурою, що коли фахівець одержує в кращому випадку знання, але не цінності культури; 3) постійно збільшується відставання освіти від сучасної науки, що розвивається, що в підсумку призводить до "заниження людського в людині", оскільки неосвічена у повноцінному змісті людина легко стає об'єктом маніпуляції, у тому числі й у процесі свого професійного самовизначення і розвитку [5].

При цьому саме концепція безперервної освіти відноситься до числа тих ідей, що мають потенційну можливість привести до зміни парадигм педагогічної діяльності.

Суттєво, що з початку 70-х рр. ідеї безперервної освіти широкое пропагуються ЮНЕСКО. У доповіді Міжнародної комісії з розвитку освіти безперервна освіта пропонувалася як керівна концепція для майбутнього розвитку освіти у всіх країнах світу (Париж, 1972). Безперервна освіта стала гаслом, проголошеним на III Міжнародній конференції ЮНЕСКО (Токіо, 1972). На XIX Генеральній конференції було висунуто розгорнуте розуміння безперервної освіти, яка тут розуміється як необмежена ні часом, простором, методами навчання, вона поєднує всю діяльність і ресурси в області освіти і спрямована на досягнення гармонійного розвитку особистості і прогресу у перебудові суспільства. Одночасно безперервна освіта виступає і як засіб зв'язку й інтеграції елементів існуючої системи освіти, і як основний принцип організації перебудови різних ланок освіти.

У сфері безперервної освіти виокремлюють провідні принципи: гуманістичний характер, демократизм (рівність доступу), загальність (включеність усього населення в різні структури і рівні освіти), інтеграція (формальних і неформальних освітніх структур традиційного і нового типу), гнучкість (навчальних планів і програм, альтернативність способів організації навчального процесу, варіативність стратегій навчання), релевантність (зв'язок з життям індивіда, з його професійною і соціальною діяльністю)

У нас в країні із 70-х років неперервна освіта проголошувалася як загальний підхід до розвитку системи освіти в країні. В 1986 була поставлена задача створення єдиної системи безперервної освіти. У практиці неперервної освіти на той час була тенденція до розмитої просвітительської діяльності лекторіїв, "народних університетів" та ін., або ця практика редукувалася до конкретних напрямків освітньої діяльності, де поряд з формальними спробами розвинути систему безперервного ідейно-політичного виховання й освіти мало місце створення конкретних систем безперервної професійної освіти і підвищення кваліфікації (наприклад, розробка систем типу "школа – педвуз – школа" в області безперервної педагогічної освіти).

Ідея безперервної освіти одержала широке поширення у вітчизняній теорії і практиці освіти і, незважаючи на помітну декларативність, лозунговий характер, уплинула на розвиток педагогічного мислення.

Зараз стає зрозумілим, що "Сучасна безперервна освіта має діяти як єдиний комплекс на основі субординації всіх ланок освіти, взаємозв'язку та координації її установ, що постійно розвивається і надає кожній людині можливість підключитися до освітнього процесу на будь-якому етапі її життя. Це забезпечується насамперед наступністю всіх структурних елементів системи на основі затверджених єдиних освітніх стандартів, взаємним доповненням різних форм навчання" [3, с. 78].

Відтак, розробка в Україні проблематики неперервної освіти відрізняється гостротою, пов'язаною зі змінами в житті суспільства в умовах переходу до ринкових відносин, соціокультурною ситуацією, у якій професійна гнучкість і мобільність не зводяться тільки до області виробництва діяльності людини, але постають як соціальною, так і особистісною проблемою і безпосередньо відображаються в освітній сфері. Особливого значення набувають соціально-практичний і науково-прикладний підходи неперервної освіти, що спрямовані на її гуманізацію, переорієнтацію зі знеособлених потреб держави або відомств на освітні потреби людини, включення освітнього процесу в контекст соціального і виробничого життя людини, її особистісного зростання.

Розробка проблем безперервної освіти України зумовлена відходом від твердої централізації державного регулювання освіти, із соціальною потребою переключення в режим широкої і гнучкої системи освітніх послуг.

Найважливіші проблеми неперервної освіти пов'язані з інтеграцією сформованої освітньої системи і навчальних закладів нового типу, координацією й інтеграцією освіти зі світовим освітнім співтовариством.

У ряді країн діють регіональні, національні і міжнародні центри, що розробляють проблематику і координуючі програми та реалізують інформаційний обмін з питань безперервної освіти (переважно в руслі освіти дорослих): Європейський центр із питань освіти і дозвілля, Європейська асоціація з освіти дорослих (European Association for the Education of Adults), Африканська асоціація з грамотності й освіти дорослих (African Association for Literacy and Education of Adults) і інші. Найбільшою національною асоціацією з безперервної освіти є Американська асоціація з освіти дорослих і безперервної освіти (American Association for Adult and Continuing Education), що видає журнал "Adult Education Quarterly. A Journal of Research and Theory". З 1973 року діє Міжнародна рада з освіти (International Council for Adult Education), видається журнал "Convergence International Journal of Adult Education" (Торонто, Канада). У Центрі безперервної освіти університету Британської Колумбії разом з Міжнародною радою з освіти дорослих із середини 80-х р.р. видається серія монографій з безперервної освіти й освіти дорослих, ведеться випуск багатотомної бібліографічної (започаткованої у 1945 р.) праці "Adult Education in Continental Education, An Annotated Bibliography of English-language Materials". С початку 80-х р.р. виходить "International Journal of Lifelong Education". З 1994 у Канаді розпочате видання міжнародного електронного журналу "The International Journal of Continuing Education Practice", присвяченого практиці безперервної освіти [9].

Комплексно підходить до зазначеної проблеми А.М. Новіков, на думку якого поняття "безперервна освіта" відноситься до трьох об'єктів:

1. До особистості. У цьому випадку вона означає, що людина учиться постійно як в освітніх установах, так і займається самоосвітою. Тут можливі три вектори руху людини в освітньому просторі. По-перше, людина може, залишаючись на тому самому формальному освітньому рівні, удосконалювати свою професійну кваліфікацію ("вектор руху вперед"). По-друге, або послідовно підніматися по ступінях і рівнях професійної освіти, або деякі рівні і ступіні пропускати ("вектор руху нагору"). По-третє, безперервність освіти також має на увазі можливість не тільки продовження, але і зміни профілю освіти ("вектор руху по горизонталі, убік");

2. До освітніх процесів (освітніх програм). Безперервність в освітньому процесі виступає як характеристика включеності особистості в цей процес на всіх стадіях її розвитку, що характеризує наступність змісту освітньої діяльності при переході від одного її виду до іншого, від одного життєвого етапу особистості до іншого,

3. До освітніх установ. Безперервність у даному випадку характеризує таку номенклатуру мережі освітніх установ, освітніх програм і їхній взаємозв'язок, що створює простір освітніх послуг, які забезпечують взаємозв'язок і наступність освітніх програм, здатних задовольнити розмаїття освітніх потреб, що виникають як у суспільстві в цілому, так і в окремому регіоні, так і в кожній людині.

При цьому, на думку зазначеного автора, системоформуючим чинником безперервної професійної освіти виступає цілісність, тобто не механічне збільшення елементів, а глибока інтеграція всіх підсистем і процесів професійної освіти [5].

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволяє дійти **висновків**, що сутність феномена безперервної освіти в освітньому вітчизняному і європейському просторах розкривається в наступних положеннях (І.А. Зязюн, Н.Г. Никало, П.Г. Щедровицький та ін.) [1–9]:

1. Динамізм сучасної цивілізації, нарощування її культурного шару, посилення соціальної ролі особистості, її зростаючі потреби, гуманізація і демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки і технології передбачають заміну формули “освіта на все життя” формулою “освіта через усе життя”, “освіта впродовж життя”.

2. Центальною ідеєю безперервної освіти є розвиток людини як особистості, суб'єкта діяльності і спілкування протягом усього життя.

3. Розуміння розвитку як безперервного процесу необхідно поєднати з принципом розвивального навчання, з орієнтацією освітньо-виховної діяльності не тільки на пізнання, але і на перетворення, трансформацію дійсності, на самоздійснення, самореалізацію особистості, що потребує перехід від інформаційного до продуктивного навчання, від школи пам'яті до школи думки, почуття й активної соціальної дії.

4. Системоформуючим чинником безперервної освіти постає суспільна потреба в постійному розвитку особистості кожної людини, її творчого самоздійснення.

5. Для кожної людини безперервна освіта постає процесом формування і задоволення її пізнавальних запитів і духовних потреб, розвитком задатків і здібностей у мережі державно-суспільних навчальних закладів і шляхом самоосвіти, гарантією збереження її як особистості і професіонала в динамічному, мінливому світі.

6. Для суспільства в цілому безперервна освіта є механізмом розширеного відтворення професійного і культурного потенціалу нації, умовою розвитку суспільного виробництва, прискорення соціально-економічного прогресу країн.

7. Головними особливостями безперервної освіти є гуманізм і демократизація освіти, що випереджає характер змісту і спрямованості освітніх програм стосовно нестатків суспільної практики, гнучкість і різноманіття використовуваних засобів, способів і організаційних форм, відкритість освітньої системи процесу подальшого самовдосконалення і розвитку.

8. Досягнення цілей безперервної освіти людини вимагає наступності і багатоваріантності змісту загальної і професійної освіти відповідно до динаміки потреб індивідуальної діяльності і суспільної практики.

Література

1. Десятов Т. Вплив глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства на розвиток неперервної освіти / Т. Десятов // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – № 3. – С. 4–7.
2. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. Неперервна професійна освіта: Проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вид-во "Віпол", 2000. – 636 с.
3. Кузнецов Г. Науково-методичні та соціально-педагогічні аспекти безперервної освіти в контексті Болонського процесу / Г. Кузнецов, Т. Калюжна // Вища освіта України. – 2006. – 1 (19). – С. 75–79.
4. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта: Монографія / За ред. І.А. Зязюна / Н.Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: проблеми, помилки, перспективи. – К.: Видавництво "Віпол", 2000. – 636 с.
5. Новиков П.М. Опережающее профессиональное образование: Научно-практическое пособие / П.М. Новиков, В.М. Зуев. – М.: РГАТиЗ. 2000. – 266 с.
6. Олейникова О.Н. Основные тенденции развития и современное состояние профессионального образования в странах Европейского Союза: Монография / О.Н. Олейникова. – Казань: Институт среднего профессионального образования РАО, 2003. – 252 с.
7. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2003. – 296 с.
8. Щедровицкий П.Г. Избранные труды / П.Г. Щедровицкий. – М.: Педагогика, 1995. – 435 с.
9. Materials and methods in continuing education, ed. G. Klevans. – Los Ang, 1987. – 245 p.